

บทปริทัศน์บทความเรื่อง เทคโนโลยีกับสวรรค์

ปรีชา ช่างขวัญยืน

บทความเรื่องสวรรค์ของอาจารย์อนุช อภาภิรม เป็นบทความที่ให้อิทธิพลที่ตีเรื่องหนึ่งในการตีความสวรรค์ โดยแสดงแนวคิดที่ว่า สวรรค์ทางศาสนานั้นเป็นความใฝ่ฝันของมนุษย์ ส่วนสวรรค์ บนดินที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้นด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นเป็นความจริง อาจารย์อนุชได้นำความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และเทคโนโลยีซึ่งมีการวิเคราะห์ทางมนุษยวิทยาภาพ กับความคิดเรื่องความเชื่อ ในสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งแต่เดิมเกิดจากความไม่เข้าใจธรรมชาติมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ และการวิเคราะห์ดังกล่าวแฝงทฤษฎีศาสนาที่อยู่เบื้องหลังคือทฤษฎีที่ว่าศาสนาเกิดจากความไม่รู้วิทยาศาสตร์ เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นศาสนาจึงเสื่อมลง แนวคิดนี้เป็นความเชื่อของนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเข้าใจศาสนา ในแบบศาสนาดั้งเดิม แต่ขาดความเข้าใจในเรื่องจิตตามแนวคิดของศาสนาในปัจจุบันโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะเมื่อวิทยาศาสตร์ออกห่างจากศาสนาแล้วก็มีชีวิตอยู่ในกรอบวัตถุนิยมของตนเอง และเชื่อเอาว่าศาสนาไม่ว่ายุคใด ๆ ก็เหมือนกัน ความคิดในกรอบแคบ ๆ นั้นทำให้วิชาที่เกี่ยวกับจิตใจ เช่น จิตวิทยากลายเป็นวิทยาศาสตร์ และทุก ๆ วิชาของวิทยาศาสตร์ไม่อาจตอบปัญหาเรื่องความดีความชั่วของมนุษย์ได้

ในอารยธรรมตะวันตกเมื่อมองโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่า อารยธรรมสมัยกลางเป็นช่วงที่มนุษย์เชื่อในโลกหน้า ซึ่งหมายถึงการกลับไปอยู่กับพระเจ้าซึ่งจะเป็นไปได้ก็โดยการดำเนินชีวิตแบบคริสเตียน ครั้นถึงสมัยฟื้นฟูและสมัยใหม่มนุษย์ได้เริ่มมีความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ และเริ่มวางรากฐานความเจริญทางวัตถุจนถึงขั้นเชื่อว่าวิทยาศาสตร์เป็นพระเจ้าองค์ใหม่ โดยเฉพาะในสมัยภูมิธรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และยิ่งเชื่อมั่นมากขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม

การพิจารณาศาสนาในแนวคิดนี้จึงเป็นการมองย้อนไปสู่วิวัฒนาการของศาสนาดั้งแต่อดีต โดยตีความในแง่ที่ว่ามนุษย์มีความกลัว ความไม่เข้าใจและความใฝ่ฝัน ศาสนาได้เข้ามาตอบสนองให้เกิดความพึงพอใจและเกิดเป็นวิถีการดำเนินชีวิต จนในที่สุดศาสนาได้ถูกนำไปใช้สร้างความมั่งคั่งให้แก่กลุ่มบุคคล และศาสนิกชนก็ไม่ได้มีความสุขตามที่ปรารถนา

ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ได้ทำให้มนุษย์มองเห็นว่าความสุขที่ปรารถนาเป็นไปได้ในโลกนี้ และเป็นความสุขที่ไม่ต้องเป็นพระราช ขุนนาง หรือนักบวชที่แสวงหาได้ โดยความเจริญทางเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

การวิเคราะห์ดังกล่าวเห็นได้ชัดว่ามีความคิดแบบวัตถุนิยมเป็นพื้นฐาน จึงตีความทุกอย่างในกรอบของวัตถุและให้ความสำคัญแก่ความสุขทางโลกคือ ความสุขทางประสาทสัมผัส การพูดถึงความสุขในบทความดังกล่าวจึงเลือกเอาสวรรค์มาเป็นหัวใจในการวิเคราะห์ แม้ว่าคนส่วนใหญ่ในโลกที่นับถือศาสนาจะเป็นพวกที่ต้องการหาความสุขในสวรรค์ แต่การเน้นความสำคัญของส่วนนี้ในฐานะจุดหมายสูงสุดของมนุษย์ก็ทำให้เข้าใจภาพของศาสนาผิด มนุษย์นั้นยังคงมีทั้งที่มีความเชื่อแบบศาสนาดั้งเดิม คือ สไนโซคกลางและไสยศาสตร์ เชื่อศาสนาแบบพหุเทวนิยม คือ เรื่องเทวดาต่าง ๆ แต่ทว่าแม้ศาสนาจะไม่ปฏิเสธความจริงในสองระดับนั้น ศาสนาทั้งหลายก็ให้ความสำคัญแก่ชีวิตที่สละกิเลสและความสุขทางโลก มุ่งให้ได้ความสงบทางจิตใจมากกว่า ดังนั้นถ้าเทคโนโลยีจะเจริญถึงขั้นให้ความสุขแบบที่มีในสวรรค์ ศาสนาก็ถือว่ามิใช่ความสุขแท้ของมนุษย์

เทคโนโลยีกับสวรรค์ชั้นต่าง ๆ

การวิเคราะห์เทคโนโลยีกับสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าอาจารย์อนุช ต้องใช้ความพยายามอย่างเหลือเกินที่จะปรับให้สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเป็นภาพสะท้อนความฝันของมนุษย์ ซึ่งก็ได้ทำให้ความฝันนั้นค่อย ๆ เป็นจริงทางเทคโนโลยี จึงเทียบสวรรค์แต่ละชั้นว่าเป็นระดับความเจริญทางเทคโนโลยีตั้งแต่อดีตไปจนถึงอนาคต แต่การพยายามเช่นนั้นก็ทำให้ต้องอธิบายสวรรค์อย่างผิด ๆ ถูก ๆ และเทียบแบบที่หาหลักแทบไม่ได้ ดังจะเห็นลักษณะการเทียบเคียงดังนี้

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกซึ่งมีผู้ปกครองคือท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 แยกกันปกครององค์ละทิศ และมีบริวารเป็นเทวดาซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน การปกครองดังกล่าวมีระเบียบ ไม่ก้าวก่ายกัน แต่อาจารย์อนุชก็กลับอธิบายว่า “สวรรค์ชั้นนี้ดูไม่เป็นระเบียบนัก เป็นที่อยู่ทั้งยักษ์ คนธรรพ์ นาค และอื่น ๆ เทียบเคียงแล้วน่าจะอยู่ในยุคเกษตรกรรม ยังไม่มีการรวมกันเป็นรัฐชาติ หรือตลาดเสรีเดียวกันเนื่องจากการผลิตยังอยู่ในระดับพอมือพอกิน” ไม่มีข้อความใดในที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ชั้นนี้ที่จะให้เทียบเอาเช่นนั้นได้เลย ยุคเกษตรกรรม รัฐชาติ และตลาดเสรีก็เป็นเรื่องต่างยุคต่างสมัย การนำเรื่องทั้งสามไปรวมกันเป็นยุคเดียวแล้วตัดตอนไปสู่ยุคอุตสาหกรรมเลยที่เดียว นั้น แม้จะทำได้ในเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ แต่จะเอามาเทียบกับสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก ยังไม่เห็นว่าเอาหลักข้อใดมาเทียบ นอกจากอ้างว่าไม่เป็นระเบียบเดียวหรือตลาดเดียว ซึ่งก็ไม่ใช่ลักษณะของสวรรค์ชั้นนี้

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อาจารย์อนุชนำเอาเรื่องฤทธิ์อำนาจของท้าวสักกะมาเทียบว่าเป็นความเจริญยุคอุตสาหกรรม ที่จริงแล้วหากจะใช้หลักนี้เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกก็มีฤทธิ์อำนาจ และสามารถจะขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้แต่เรื่องฤทธิ์อำนาจในสวรรค์ทั้งสองชั้นนี้ก็มิได้เกี่ยวข้องกับการผลิตแต่อย่างใด จึงเห็นได้ว่าเป็นการเทียบแบบ “นึกเอา” มากกว่าจะมีรากฐานที่ชัดเจน

สวรรค์ชั้นยามา สวรรค์ชั้นนี้อาจารย์อนุช เทียบเอาว่าเป็นยุคอวกาศตอนต้น เนื่องจากที่อยู่ของสวรรค์ชั้นนี้สูงเกินพระอาทิตย์ แต่พระไตรปิฎกมีได้อ้างเรื่องที่ตั้งของสวรรค์ โดยเอาโลกเป็นศูนย์กลางแต่อย่างใด ไม่ว่าสวรรค์ชั้นใด ก็ได้ที่อยู่สูงต่ำจากโลกขึ้นไปในท้องฟ้า แต่เป็นภพภูมิที่แยกกันในเชิงจิตภาพมิใช่กายภาพ

สวรรค์สองชั้นแรกอาจารย์อนุชอ้างเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับสวรรค์ในแง่ที่เป็นความสุขที่มนุษย์ปรารถนา แต่สวรรค์ชั้นยามานั้นไม่ได้ใช้เทคโนโลยีการผลิตมาอ้างเลย และก็บอกไม่ได้ว่าเทคโนโลยีที่อยู่ในสวรรค์ชั้นนั้นซึ่งพอเทียบกับเทคโนโลยียุคอวกาศตอนต้นซึ่งไม่ทราบว่าจะตอนต้นที่ว่านั้นคือตอนใด

สวรรค์ชั้นดุสิต ยิ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่อาจารย์อนุช ไม่ได้เทียบอะไรในแง่เทคโนโลยีเลย สวรรค์ชั้นดุสิตนั้นความสุขทางกามมีอยู่มีเพียบพร้อม เทวดาในสวรรค์ไม่ต้องแสวงหาอะไรเลย อาจารย์อนุชเทียบกับ เทคโนโลยีปัจจุบันนั้นไม่น่าจะเทียบได้เพราะเทคโนโลยีก็มิทำให้โลกบริบูรณ์ แต่เป็นการทำลายโลกด้วยจึงไม่ทราบว่าจะเทียบกับสวรรค์ชั้นดุสิตได้อย่างไร

สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ซึ่งเทวดาเนรมิตสิ่งต่างๆ ได้ตามใจนึก กับชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ซึ่งเทวดามีเทวดาอื่นเนรมิตสิ่งที่ต้องการให้ ซึ่งอาจารย์อนุชเทียบกับการมีเครื่องจักรอัตโนมัติ ก็เป็นการเทียบที่คร่าวเต็มที เพราะยุคปัจจุบันก็มีเครื่องจักรเช่นนั้น ชั้นนิมมานรดีพัฒนาเครื่องจักรไปเท่าใด อาจารย์อนุชก็มีได้เทียบ ชำมไปสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติเลยทีเดียว อีกทั้งยังอธิบายว่า สวรรค์ชั้นสูงสุดนั้นปกครองโดยเทวดากับพระยามาร ตามคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียกว่าทเวทปุตตมาร คือ เทวดาที่เป็นมาร เทพวสวัตตินั้นชื่อว่าเป็นพระยามารก็เพราะเป็นเทพชั้นสูงมีบริวารมาก เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จมาโปรดในโลกก็จะมีเทวดาไปฟังธรรมและหลุดพ้นจากกิเลส จึงเท่ากับหลุดพ้นอำนาจของตน ก็เกิดปริวิตกว่าเทวดาจะหมดไปจากสวรรค์ จึงขัดขวางพระพุทธรเจ้าทุกวิถีทาง แม้เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว ก็ยังมาทูลขอให้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานอีก เรื่องพระยามารนี้ถ้าจะเทียบก็ควรเป็นเรื่องการชิงว่ากามกิเลสที่ละเอียดประณีตที่สุดนั้นมีอำนาจร้ายแรงยากที่จะหลุดพ้นได้ เพราะมีฤทธิ์อำนาจดังพระยามาร ไม่ได้เกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือตลาดอะไรเลย

ถ้าพิจารณาในแง่พระพุทธรศาสนา ความเจริญทางเทคโนโลยีก็ดี ผลที่มนุษย์สร้างขึ้นจากเทคโนโลยี ไม่ว่าจะก้าวหน้าเพียงไรก็ยังเป็นเรื่องของมนุษย์ และความสุขทางกามก็เป็นกามแบบมนุษย์ ที่ว่าธรรมะกับมารสอนตรงกันข้าม และขณะนี้มีมารเป็นฝ่ายชนะนั้นก็อาจจะจริง และที่จริงก็เป็นเช่นนี้มาทุกยุคสมัย พระพุทธรเจ้าก็ทรงแสดงให้เห็นว่าการชนะมารนั้นยาก และคนจำนวนน้อยที่จะชนะมารได้ เมื่อทรงบอกวิธี ทรงเตือนแล้วการเอาชนะมารนั้น แต่ละคนต้องปฏิบัติเอง ถ้าคนไม่ปฏิบัติแล้วพ่ายแพ้ต่อมารก็จะต้องรับผลกรรมของตน อาจารย์อนุชเองก็ชี้อันตรายจากการ

เชื่อมาร โดยเฉพาะการสนุกสนานในกามและความละโมบ ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายเผ่าพันธุ์มนุษย์ และได้เสนอจริยธรรมใหม่ซึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับคำสอนของพระพุทธเจ้าคือ การแบ่งปัน การไม่ก่ออภพ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น การรู้ทันโลก อาจารย์อนุชไม่ต้องการให้สร้างสวรรค์ที่ไกลเกินดวงอาทิตย์ คือ สวรรค์ชั้นยามา ซึ่งก็คือจะให้หยุดอยู่เพียงปัจจุบัน อันเทียบเท่ากับสวรรค์ชั้นดุสิต แต่สิ่งที่เป็นจริยธรรมใหม่นั้น ถ้าสอนแต่ความสุขในสวรรค์ ไม่สอนการละความสุขคือ ธรรมะ แล้ว จะพ้นอำนาจมาร และถือจริยธรรมเช่นนั้นได้อย่างไร และเรื่องการละความสุขนั้นเล่าก็เป็นเรื่องที่อาจารย์อนุชวิเคราะห์จากสวรรค์ชั้นต่าง ๆ น้อยที่สุด แม้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดในแง่ศาสนา

เทวดาในกามาวจรสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนั้น เกิดเป็นเทวดาได้เพราะสร้างบุญกิริยาวัตถุสองประการคือ ทำทาน และรักษาศีล คือมีทานมัย และศีลมัย แต่มิได้ภาวนาคือ ขาด ภาวนามัย อำนาจบุญที่เกิดจากการทำทานและรักษาศีลมากเพียงใดก็ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นสูงมากเพียงนั้น แต่การทำทานและรักษาศีล โดยขาดภาวนาก็ทำให้ขาดการใช้ปัญญาพิจารณาความจริง จึงยังไม่อาจพ้นกามตัณหา ซึ่งเป็นตัณหาชั้นหยาบที่สุดไปได้ ดังนั้นตัณหานี้เองที่ทำให้เทวดาเหล่านี้ยังหมกมุ่นในกามสุข และด้วยเหตุที่ทำทานและรักษาศีลมามากจึงได้ความสุขทางประสาทสัมผัสที่ละเอียดประณีตซึ่งไม่ใช่สุขชนิดที่มนุษย์รับอยู่ จึงเทียบสุขที่จินตนาการกับสุขจริงในสวรรค์ไม่ได้ แม้ว่าเป็นกามสุขด้วยกันก็ตาม หลายท่านอาจเคยได้ฟังเรื่องพระอุทตงค์บิดนทบาทกับนางไม้ ซึ่งเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิก ที่ว่าได้ข่าวก่อนเล็ก ๆ ก่อนเดียว แต่มีกลิ่นหอมและบริโภคแล้วอิมไปนาน ชาวเช่นนั้นไม่มีในโลก ความสุขในสวรรค์ชั้นสูงขึ้นไปก็ยิ่งประณีตมากขึ้น ความสุขเช่นนี้จะได้ยาก

การที่เทวดาเหล่านี้ขาดภาวนามัยก็ทำให้ยังไม่สามารถละความโลภ โกรธ หลงได้ อาจจะมีมากน้อยต่างกันไป แม้เทวดาที่สูงสุดอย่างเทพสวรรค์ก็ยังมิมีจลาทิส การที่พระพุทธเจ้าสอนเรื่องเทวดาก็เพื่อจะทรงชี้ว่า การทำทาน รักษาศีล โดยขาดการภาวนานั้นไม่สามารถละกิเลสได้ ยังคงติดอยู่ในกิเลสกามคือ ความติดใจในกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ วัตถุกาม คือ ตัณวกามคุณ 5 สัตว์โลกในกามภูมิ 11 ทั้งหมดติภูมิ มนุษย์และสวรรค์ล้วนยังยึดติดในกามคุณ 5 ต้องประสบทั้งสุข ทุกข์ที่เกิดจากการยึดติดในกามคุณดังกล่าว แม้ผู้เกิดในสวรรค์จะได้ทำทานและรักษาศีลมามากก็ต้องสุขทุกข์เพราะเหตุยึดติดในกามคุณ ส่วนผู้ที่ภาวนาคือใช้ปัญญาพิจารณาทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ย่อมจะละกามคุณได้ในที่สุด

บุญที่เทวดาชั้นกามาวจรสร้างนั้นถ้าเทียบกับไตรสิกขาแล้วก็อยู่ในขั้นศีล ถ้าจะละกามฉันทก็ต่อ้ออาศัยสมาธิและปัญญาซึ่งเป็นสิกขา หรือการศึกษาในขั้นสูงขึ้นไป

อนึ่งพึงสังเกตว่าสวรรค์นั้นได้มาด้วยการทำกรรมดีเท่านั้น ซึ่งผิดกับโลกเทคโนโลยีที่มีได้ยึดติชั่วเป็นที่ตั้ง แต่ยึดผลประโยชน์ ความมั่งคั่งร่ำรวยแม้จะต้องเอาเปรียบและทำลายทั้งคนและธรรมชาติก็ไม่สนใจจะรับผิดชอบ ลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่สวรรค์และผู้อยู่ในสวรรค์อย่างแน่นอน

